

LAQMIJIET F'GHAWDEX FIS-SEKLU DSATAK

Franco Masini

Dan l-istudju huwa bbażat fuq dokument li jiena ghandi li nkiteb f'nofs is-seklu dsatak. Id-dokument jikkonsisti fi ktejjeb manuskritta ta' 54 paġna intitolat "Memorie sul Gozo". Dan id-dokument li l-awtur tiegħu mhux magħruf kien fost il-karti u dokumenti miġbura mill-papa tiegħi, l-Avukat Francesco Masini (1894-1962). Ma nafx kif dan id-dokument fl-imkien ma' oħrajn ġie akkwistat mill-papa tiegħi.

Il-manuskritt huwa miktub b'kalligrafija ċara u li tiftiehem tajjeb. Jidher li ġie miktub fuq perjodu ta' xi ftit snin u ma jidherx li kien miktub biex jiġi pubblikat. Aktarx kien intiż biex iservi bħala noti għall-awtur li jidher li kellu hafna interessi peress illi f'xi każi daħal f'ċerti dettalji li jindikaw li kellu għall-qalbu l-biedja, l-istorja, l-istatistika eċċ. Jidher li miktub minn persuna li ma kinitx midhla sewwa ta' Għawdex u kienet qed issegwi kull opportunità biex titgħallem kemm tista' fuq il-gżira Għawdxija. Il-konkluzjoni li wasalt għaliha jien hija li dan l-awtur kien persuna kolta, possibilment xi impjegat pjuttost għoli fis-servizz pubbliku li kien trasferit għal

Għawdex u beda ftit ftit jiskopri din il-gżira u l-poplu tagħha. Jekk din l-interpretazzjoni tiegħi hija korretta nista' nasal biex nagħti anke l-isem ta' min kitbu. Dan huwa ċertu Gio Francesco Fenech li kien registratur tal-Qrati ta' Għawdex f'nofs is-seklu dsatak. Ir-raġuni għaliex wasalt għal dan l-isem huwa minhabba riferenzi li sibt fil-kollezzjoni tad-dokumenti oħra li jiffurmaw il-kollezzjoni tal-papa. Difatti dawn id-dokumenti huma kollha bil-kalligrafija tal-manuskritt li qed nikkwota minnu u marbuta mal-igi jew mal-qrati. Hemm certi mudelli ta' formuli legali fejn inizzel ismu bħala *Registratore*. Minn dak li sibt fil-manuskritt li qed nikteb fuqu jidher li originalment dan Fenech kien minn Bormla u Għawdex kien joqgħod ir-Rabat fi Triq Palma. Iżda dan kollu huwa deduzzjoni tiegħi u m'għandix provi diretti.

GHAWDEX F'NOFS IS-SEKLU DSATAK

L-isfond ta' dan l-istudju huwa l-gżira ta' Għawdex ta' mija u hamsin sena ilu. Dak iż-żmien kien wiehed fejn il-hajja Għawdxija kienet waħda prinċipalment agrikola. Anke fejn kien hemm xi hjiel ta' industrija primittiva bħal ngħidu ahna dik tal-qoton, kienet waħda bazata fuq il-biedja. Għaldaqstant kien hawn ċertu faqar u l-hajja kienet waħda sempliċi. Kien hawn illitteriżmu kbir għax l-iskejjel kienu għadhom ma bdewx jinfirxu. Mill-lat ekkleżjastiku Għawdex kien għadu mhux maqtuġh għalih bħala djoċesi u għaldaqstant kien għadu jiddependi mill-knisja f'Malta.

Dana kollu kellu effett fuq il-laqmijiet. Minhabba li ftit li xejn kien hawn min jaf jikteb u jaqra l-kunjomijiet tista' tghid għal poplu kienu jiġu sostitwiti b'laqmijiet li kienu jintirtu tista' tghid minn generazzjoni għall-oħra. Dana nista' ngħidu jien li xi laqmijiet li se nagħti lista tagħhom iktar 'il quddiem għadhom jeżistu sal-lum. Nagħti eżempju. Jekk kunjomok huwa Borg li bħalu hawn hafna kien ikun diffiċli biex jidentifikaw, speċjalment fi sfond ta' illiteriżmu qawwi. Iżda jekk ngħidu ahna ikollok laqam dan ikun tal-familja tiegħek biss u jiddistingwix mill-Borgijiet l-oħra kollha. Dan ta' min iżommu f'moħħu meta jsir xi studju jew analiżi tal-laqmijiet kemm f'Għawdex kif ukoll f'Malta. Hemm ukoll l-element tal-post ta' min iġorr il-laqam. F'Għawdex tas-seklu dsatak kien hawn ftit li xejn tixrid tan-nies. Generalment il-familji kienu jibqgħu għixu dejjem fl-istess raħal. Ftitt issib każi fejn wiehed kien jizzewweg barra mir-raħal tiegħu. Għalhekk kien jiġri li laqam jibqa mwaħħal ma' raħal wiehed, kif fil-fatt anke kunjomijiet kienu kważi jidentifikawlek l-origini ta' familtekk. Irrid ngħid li l-istudju li għamilt tal-laqmijiet li nagħti lista tagħhom hawn ma hu xejn xjentifiku. Il-baži tiegħu huwa sempliċement kif sibthom fil-manuskritt. Dan ifisser illi n-nies imsemmija jidhru f'kuntest ta' grajjiet, episodji jew minhabba xi sengħa li jkunu jwettqu. Per eżempju hemm lista ta' nutari li kienu jeżerċitaw il-professjoni tagħhom fl-1859. Kollha għandhom il-laqam. Hemm lista ta' kappillani tal-parroċċi u lista oħra ta' kanonċi tal-Matriċi, illum Kattidral. Kważi kollha bil-laqam. Irrid fl-aħħar nett nagħmilha ċara li l-laqmijiet huma dawk ċitati fil-manuskritt

u bl-ebda mod ma tista' tinterpretahom li jindikaw xi deskrizzjoni tal-persuna koncernata.

IL-LAQMIJET

Il-lista li tidher hawn taht hija ta' laqmijiet ta' persuni li jissemmew ilkoll li sibt fil-manuskritt. Kull ma ghamilt huwa li hekk kif gbarthom mill-manuskritt qassamthom fl-irhula li huma indikati li ghalihom kienu jappartjenu. Naturalment ittraskrivejthom bil-Malti tal-lum peress li l-manuskritt huwa bit-Taljan u l-ortografija originali hija dik Taljana.

IR-RABAT

Guzeppe Briffa: **Ta' Bertu**
Kuntistabbli Mikelang Cauchi: **Ta' Mawrizju**
Dun Mikiel Buttigieg (iktar tard l-ewwel Isqof ta' Ghawdex): **Ta' Smid jew Ta' Kenun**
Dun Pietru u Dun Anton Pace: **Ta' Saguna**
Dun Anton Cauchi (l-ewwel kappillan ta' Ghajnsielem): **Tac-Capi**
Dun Camillo Cassar: **Ta' Ganninu ta' Linfa**
Dun Lorenzo Cutajar: **Ta' Zozzi**
Dun Frangisk Mercieca: **Paçikkar**
Dun Mario Gauci: **Ta' Żirżir**
Dun Lorenzo Calleja: **Tal-Manżalena jew Tac-Camatur**
Dun Frangisk Portelli: **Ta' Nann**
Dun Frangisk Zammit: **Ta' Gafa jew Ta' Sopa**
Dun Frangisk Schembri: **Tal-Murella jew Il-Murell**
Dun Guzepp Cauchi: **Tal-Mażnier**
Dun Guzepp Teuma: **Tal-Kalzrier**

Dun Mikiel Sammut (Provigarju): **Ta' Dunat**
Dun Frangisk Cauchi: **Ta' Gannina ta' Żebbiegh**
Dun Salv Refalo: **Tat-Toçç**
Dun Saver Mizzi: **Tas-Sur Ang**
Dun Tumas Pace: **Ta' Żotni**
Dun Guzepp Tabone: **Tal-Kelba**
Dun Lorenzo Calleja: **Ta' Belli**
Loreta Hili: **Tal-Qarghi**
Antonio Mizzi: **Ta' Piclejqu**
Nutar Isidoro Xuereb: **Ta' Liena jew Tal-Hatar**
Nutar Guzepp Grima: **Tar-Roqgha**
Nutar Guzepp Cremona: **Ta' Galia**
Nutar Antonio Saliba: **Ta' Baskal tal-Ghajn**
Nutar Antonio Portelli: **Tac-Çohh**
Nutar Nicolo' Tabone: **Peçiçu**
Nutar Nicolo' Cauchi: **Ta' Sidoru jew Ta' Liena jew Ta' Çoqçoq**
Nutar Angelo Refalo: **Ta' Paçikk ta' Bronka**
Nutar Giorgio Mallia: **Tat-Tabib iç-Çkejken**
Nutar Francesco Calleja: **Ta' Çensu ta' Piju**

IN-NADUR

Pawlu Cremona: **Ta' Sansun**
Anglu Vella: **Ta' Lipp jew Ta' Prama jew Ta' Fatti**
Dun Gio Batta Grech: **Tal-Iswed**

IX-XAGHRA

Dun Saver Formosa: **Tal-Mażnier jew Tas-Sindku tax-Xaghra**
Dun Guzepp Hili: **Ta' Sebghu**
Dun Guzepp Xerri: **Ta' Żigżig**
GioMaria Attard: **Ta' Karestija**
Mikiel Said: **Ta' Gwann**
Pawlu Theuma: **Il-Fullalu**
Guzepp Portelli: **Kfirda**
Paçikk Tabone: **Ta' Gandu**

Lorenzo Farrugia: **Wenzu ix-Xighan**
Lorenzo Sultana: **ir-Riġju**

IX-XEWKIJA

Francesco Busuttil Dalli: **Ta' Bartilmew**

TA' SANNAT

Marija Zerafa: **Ta' Gejzu**
Nikola Grima: **Il-Qabs**
Salvatore Buttigieg: **Ta' Borgja**

GHAJSIELEM

Guzepp Galea: **Ta' Fula**
Salvatore Grima: **Ta' Trejsa**

L-GHASRI

Dun Francesco Borg: **Tal-Patri**
Francesco Farrugia: **Ta' Karmna**

IL-QALA

Antonio Camilleri: **Ta' Sisa**
Guzepp Cefai: **Ta' Zulin**

L-GHARB

Tabib Lorenzo Cassar: **Ta' Gandru**
Marija Micallef: **Ta' Grejger**
Dun Salv Mizzi: **Ta' Çensu ta' Natu**

SAN LAWRENZ

Dun Mikiel Cassar: **Ta' Skjazza**

IŻ-ŻEBBUĠ

Salvu Camilleri: **Musrana**
Dun Lwiġi Ascjak: **Ta' Pixxit**